

מעדני שבת

פרשת שמיני תשפ"ב

גליון רפ"א

— מעדנים על הפרשה בהלכה ובאגדה —

נערך בס"ד ע"י מתתיהו אליהו הכהן זילביגר

נטילת ידים לטיבולו במשקה

פחות מכזית

המ"ב כתב שבפחות מכזית אין צריך ליטול ידיו דאפי' בפת הרבה אחרונים מקילין בזה, ושוב כתב דמדברי הטור (תע"ג) לא משמע כן כי הרי נוטלין ידים קודם כרפס אע"פ שהוא פחות מכזית. התשובות והנהגות (ב' קט"ז) מבאר הטעם שהוא חמור מפת, כי בפת דוקא כיון שאין באוכלין טומאה אלא בכביצה לכן חיוב נטילה רק בכביצה, ואפילו שפת מקבל טומאה בכל שהו פירש הגר"א דהיינו מדרבנן, או להפוסקים דחיוב נטילה בכזית היינו משום שלא גזרו אלא בכזית דתלוי בברכת המזון, אבל בדבר שטיבולו במשקה הלוא במשקין פחות מרביעית גם כן יש בו דין טומאה, ולכן גם בכל שהוא חייבין בנטילה. [החיד"א בספרו שו"ת חיים שאל (ב לח) מביא כמה פוסקים דס"ל שאין צריך ליטול ידים על ירק פחות מכזית ומיישב שם הקושיה מכרפס].

מה נחשב טיבולו במשקה

החיוב הוא דוקא אם בשעת אכילה הפרי עדיין רטובה ודוקא אם יש עליו מים בשיעור טופח ע"מ להטפוח, אבל אם רחץ את הפרי ונתנגב אין חיוב ליטול ידים.

עוד כתב המ"ב שלא דוקא שטבולו במשקה כדי למתק את הפרי אלא גם אותן ששוקעין פירות או ירק במים לנקותן חשיב טיבולו במשקה. ובזה גם אם לא רחצו בכוונה אלא נפל מים עליו וניחא ליה במים אך אם לא ניחא ליה במים שעליו אז אין צריך ליטול ידים. וכן דבר שאין דרכו לטבולו או להיות עליו משקה אין צריך נט"י דמלתא דלא שכיחא היא ולא גזרו בה רבנן. ומה"ט כתב הערוך השולחן שכל דבר שהדרך לאכלו בכף אין צריך נטילת ידים ואפילו אם נוטלן בידיו כיון דהוי מילתא דלא שכיחא לא גזרו בה רבנן. אך במ"ב הנ"ל משמע שדבר שהדרך לאכלו בכף אין לאכול בידיים בלי נטילה.

המ"ב כתב בשם הפוסקים שהאוכל לעק"ך למתק השתיה וטובל הלעק"ך ביין שרף לא הוי דבר שטיבולו במשקה משום דזיעה הוא מהתבואה והוי מי פירות, ואף אם היין שרף מזוג הוא במים מ"מ מועט הוא וא"צ נטילה. אבל אם הוא מטבילו לתוך משקה שהמים הוא רוב כגון משקה חם (קפה) יש בזה חיוב ליטול ידים. הפסקי תשובות מביא שיש שכתבו שבמשקה חם כיון שהדרך הוא רק ליטבול חלק ולא ליגע במשקה אין חיוב ליטול ידיו כי כאן אין חשש שמא יגע במשקה.

וכן המטביל עוגיות לתוך חלב צריך נטילה, וגם לבן ואשל ושמנת בכלל חלב, אבל גבינה אינו בכלל משקה.

במ"ב כתוב שחמאה אינה בכלל משקה, ואף אם מרחח על לחם חם או תפוח אדמה חם ונימוחה מ"מ אינו מחייב נט"י, כי חמאה כ"ז שהוא קרוש יש לו דין אוכל ובשעה שהוא נימוח הוא כבר משקה הבאה לתקן אוכל שאין לו דין משקה, אא"כ היתה נימוחה ונשפכת לפני שהניחו האוכל לתוכה.

עוד כתב המ"ב פירות המבושלים במים יש דעות בין האחרונים אם צריכים נט"י, וע"כ נכון להחמיר לאוכלן ע"י כף אם יש משקה טופח עליהן, ובכבושים בודאי נכון להחמיר ליטול ידים אם לא שנתנגבו ממים שעליהן.

כתיב (יא, מד) 'כי אני ה' אלקיכם והתקדשתם והייתם קדשים כי קדוש אני'. איתא בגמ' (ברכות נ"ג:) והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדשים אלו מים אחרונים.

מצינו עוד חיוב נטילה בגמ' (פסחים קט"ו.) א"ר אלעזר כל דבר שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים. ופירש רש"י צריך נטילת ידים משום משקין שעל הפרי, שהידים שניות וכל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחלה. וכן דעת ה"ר יונה (ברכות מא. ד"ה כל שטיבולו) שכתב עיקר נטילת ידים הותקנה על הפת שנאחז בידיים שהנטילה היא משום סרך תרומה ורוב התרומות הם מהפת אבל לפירות אין צריך נטילת ידים שאין תרומתן מן התורה אלא הענבים אחר שעשה מהם יין והזיתים אחר שיעשו שמן שלא מצינו תרומה מן התורה אלא בראשית דגן תירושך ויצהרך, והמשקים כיון שאינם נאחזים בידיים שאדם שותה אותם על ידי הכלי לא היו צריכים נטילה מן הדין, אלא מפני שהמשקים עלולים יותר שמקבלים טומאה מהידים שהן שניות ונעשים ראשונים לטמא דברים אחרים והצריכו לכל דבר שטיבולו במשקה נטילת ידים.

תוס' בפסחים שם כתבו דנטילה דהכא לאו משום קדושה ונקיות כמו בנהמא אלא משום שלא יטמא המשקין להיות תחילה ויהא אסור לשתותן ולפסול גופו. ומה"ט ממשיכים תוס' דאין לברך על אותה נטילה כיון דליכא הכא מצוה. וכן אנו שאין נזהרים מלטמאות עצמינו ומלאכול אוכלים טמאים אין אנו צריכים לאותה נטילה. וכן כתב הטור (תע"ג) שהר"מ מרוטנבורק כתב דהאידינא אין צריך נטילה לדבר שטיבולו במשקה, אבל הטור חולק ופוסק שצריך נטילת ידים וכן לא חילק לענין ברכה בין דבר שטיבולו במשקה לפת. וכן נראה דעת הרמב"ם (ברכות ו' א') שמברכין על נטילת ידים לאכילת דבר שטיבולו במשקה כשם שמברכין לאכילת פת.

השו"ע (קנ"ח ד') פוסק אם אוכל דבר שטיבולו באחד משבעה משקין (דהיינו יין, דבש, שמן, חלב, טל, דם, מים) ולא נתנגב, ואפילו אין ידיו נוגעות במקום המשקה, צריך נטילה בלא ברכה. והטעם שאין לברך הוא משום דמאחר שיש מחל' הראשונים כנ"ל אם תקנו נטילת ידים או לא, לכן גם שאנו פוסקים ליטול ידים מ"מ אין מברכים מספק. המ"ב כתב שהמ"א הביא בשם הל"ח דהעולם נוהגים שלא ליטול ויש להם על מה שיסמוכו היינו על מקצת הראשונים הנ"ל, אבל הרבה אחרונים החמירו מאד בדבר וכתבו דהעיקר כרוב הפוסקים דצריך נטילה מדינא אף בזה"ז, והגר"א החמיר מאד בזה שאף צריך לברך ע"ז, ולכן אף דהעולם אין נוהגין לברך עכ"פ אין להקל לאכול בלי נטילה. וצריך לזה כל דיני נטילה כמו לפת.

והטעם שצריך ליטול ידיו גם אם אין ידיו נוגעות במקום המשקה כגון שטבל רק חלק מהפרי הוא משום דחשיבין שמא יגע במשקה. וכתוב במ"ב בשם האחרונים דמיני תבשיל כיון שאין דרך ליגע בו ביד אלא לאכול בכף אין צריך נט"י, ואפילו אם נוגע בו בדרך מקרה בתוך הכף ג"כ א"צ נטילה, אבל מה שדרך ליגע בו בידיו אף על פי שאוכל בכלי לא מהני.

כתיב (ט, ב) 'ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר לחטאת ואיל לעלה תמימם והקרב לפני ה', ואל בני ישראל תדבר לאמר קחו שעיר עזים לחטאת ועגל וכבש בני שנה תמימם לעלה'. מבואר בתורת כהנים שהעגל היה לכפר על חטא העגל. האזנים לתורה תמה למה אהרן הקריב עגל לחטאת, ואילו כלל ישראל הקריבוהו לעולה הרי שתיהם הקריבוהו על חטא אחד. ומיישב שאלו מכלל ישראל שחטאו בעצמן בעגל הרי כבר מתו, כי העובדים עצמן השמידו בני לוי, והחוטאים בלא עדים מתו שם במגיפה, וא"כ רק נשארו כאן מאלו שהיו חוטאים במחשבה או שלא מחו ועל זה הביאו קרבן עולה הבא על חטא שבהרהור, אבל אהרן שהוא עצמו שגג במעשה העגל הוא הביא חטאת.

כתיב (יא, א) 'וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר אליהם דבר וכו' זאת החיה', ויש לדקדק מאי 'לאמר אליהם'.

הקדושת לוי מבאר דהנה רש"י כתב על פסוק (שמות ב, ז) 'האלך וקראתי לך אשה מינקת מן העבריות', שהחזירתו על מצריות הרבה לינק ולא ינק, לפי שהוא עתיד לדבר עם השכינה לפיכך לא רצה לינק מטמא, משום שעתידי לבוא לישראל מפי השכינה. והרמב"ן כתב (ויקרא יא, יג) מה שאסרה לנו התורה אלו הטמאים, משום שאלו מולידיים טבע אכזריות בגוף האדם, וישראל עם קדוש צריכין להיות להם מדת החסד. ולעתידי לבוא עתיד הקדוש ברוך הוא לדבר עם כל איש מישראל, כמו שנאמר (יואל ג, א) 'ונבאו בניכם ובנותיכם', ונמצא כיון שהקב"ה ידבר עמהם ואיך שייך שהפה שאכל טמא ידבר עמו השכינה. וזהו הרמז וידבר כו' 'לאמר אליהם', הרמז שאני עתיד 'לאמר אליהם' לכל אחד ואחד, ולכך לא יאכלו דבר טמא.

ויש להוסיף דברי האור החיים הקדוש (ויקרא יח, ב) שכתב בשם הרב הקדוש מהר"י לוריא זצוק"ל (שער הגלגולים יט) והוא כי לפעמים יתהפך האדם וישתנה מטוב לרע בטבעו ומזגו ולא ידע מאיזה סיבה והוא עצמו יתמה איך נהפך בדעתו, ואמר כי זה יסובב לצד שלפעמים יאכל אדם מאכל שיש בו חלק מחלקי הרע או יש בו נפש רעה מהגלגולים לסיבת תחלואיהם וכאשר תכנס הנפש הרעה או ניצוץ הרע בקרבו תטהו לרע ותגבר בו בחינת הרע מעתה השומר עצמו ממאכלות הרעות יתגבר החפץ בו בדברים הנוגעים לנפש.

כתיב (יא, מז) 'להבדיל בין הטמא ובין הטהר כו' איתא בגמ' שתקנו לומר הבדלה במוצאי שבת בברכת חונן הדעת כי אם אין דעת הבדלה מנין. ולכאן קשה הרי ההבדל בין ששת ימי המעשה ליום השבת ובין בני ישראל לאומות העולם הוא הבדל ברור ופשוט, ולמה צריך דעת כדי להבחין. בספר סידורו של שבת (חלק א שורש ה ענף א) כתב שודאי בדברים הגדולים כעשית מלאכה ושאר דברים הכל יודעין אך שצריך הבדלת הדעת שאף בדברים ששוין הן גם בהן מובדל ומפרש שבת מימות החול כגון שלא יהיה דבורך בשבת כבחול. ולזה צריך דעת ועל זה נאמר אם אין דעה הבדלה מניין, וכן ההבדל בין ישראל לשאר אומות הוא אף באותו הענין ששויים כמו בעניני אכילה ושתיה ושינה ושאר דברי תאות הגופניות אשר מוכרחים אתם לעשותן ולעסוק בהן כמוהם יש הפרשה והבדלה.

וזה גם כוונת רש"י כאן 'בין הטמא ובין הטהר' שאין צריך לומר בין חמור לפרה דהלא כבר מפורשים הם ולא צריך לזה הבדלה, אלא בין טמאה לך לטהורה לך, בין נשחט חציו של קנה לנשחט רובו, כי הבדלה הוא בשתי דברים שההבדל בניהם דק וצריך שימת לב ועיון להבחין.